

Д-р Климе Бабунски
klimeb@isppi.ukim.edu.mk

ПРИТИСОК ВРЗ „ЗЕЛЕНА МК“

ВОВЕД

Во истражувањето на „Јавното мислење во Република Македонија – 2014“ беше актуелизирано ново проблемско подрачје, нова тема, која досега, барем во последните 20-ина години не беше одделна тема во истражувањата на јавното мислење од страна на Институтот за социолошки и политичко-правни истражувања.¹

Станува збор за екологијата или за животната средина, тема која во 2014 година беше вонредно присутна и ја преокупираше јавноста во Македонија. Оттука, одлуката истражувачкото внимание да се фокусира во овој правец се покажа сосема правилна, имајќи ги на ум бројните граѓански протести против загадувањето во најголемите градови во Македонија: Скопје, Битола, Тетово,²

¹ Според консултации со познавачи на еколошката сцена во Македонија, истражувања од овој формат: јавно мислење за климатските промени и проблемите со загадената животна средина, врз основа на национален примерок, се дефицитарни во Република Македонија. Имено, правени се истражувања тематски слични, но ограничени на одделен регион или на одделен сегмент од општата популација.

² Протестите на граѓаните во овие градови беа насочени против загаденоста на воздухот, односно против неколку големи фирми, кои истовремено беа/се и главни загадувачи и против Владата, која дозволи пролонгирање на рокот за вградување на филтри за пречистување на воздухот.

но и протестите за зачувување на природата во националните паркови.³

Заштитата на животната средина, несомнено е вонредно комплексно подрачје, па со оглед на таквата повеќезначајност, моравме оваа сложена тема да ја редуцираме на одделни аспекти. Ваквото „селективно упростување“ беше условено од две основни причини. Од една страна, самата природа на истражувањето беше мозаична од содржински аспект, односно истражувачкиот фокус беше насочен кон повеќе различни сфери; и, од друга страна, нагласено ограничените ресурси, пред сè, финансиски, цврсто условуваа секоја одделна тема да биде „штедливо“ покриена. Но, наспроти посочените скромни можности, сепак сме убедени дека со истражувањето успеавме да ги посочиме главните точки кои имаа(т) важна улога во создавањето на јавното мислење за животната околина и проучувањето на ставовите на јавноста за оваа тема.

Во оваа смисла истражувањето на ставовите на јавноста за животната околина беше сосредоточено кон следниве елементи:

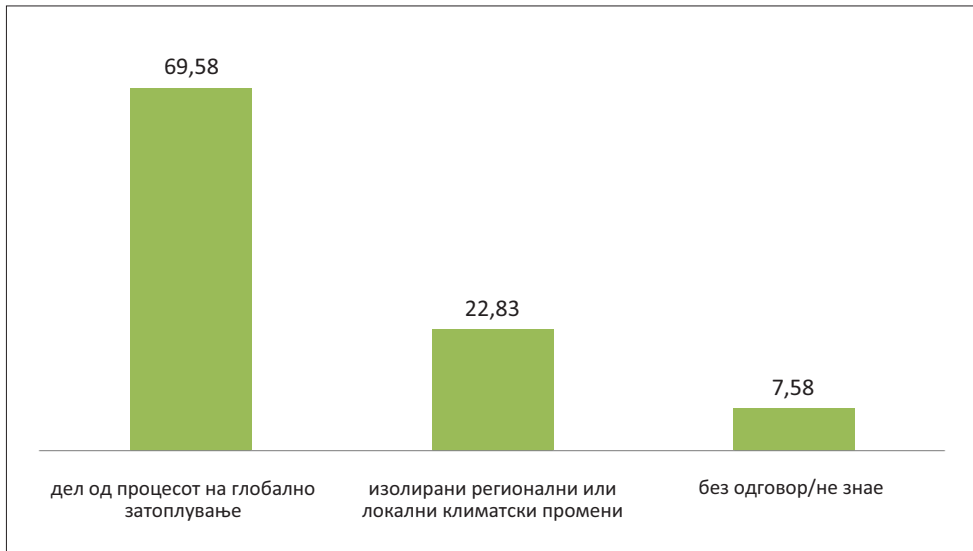
- Климатските промени и важноста на заштитата на животната околина
- Загаденоста на животната околина и (не)работата на институциите
- Најчести проблеми со загаденоста, граѓански активизам и притисоци.

1. КЛИМАТСКИТЕ ПРОМЕНИ И ВАЖНОСТА НА ЗАШТИТАТА НА ЖИВОТНАТА ОКОЛИНА

1. 1. Првото прашање во врска со климатските промени имаше цел да ја утврди основната диоптрија низ која граѓаните ги перципираат климатските промени. Соодветно на добиените одговори од испитаниците, во македонската јавност недвосмислено доминира ставот дека се работи за глобална појава или процес.

Имено, над две третини од анкетираниите (**69,6%**) одговориле дека **климатските промени** (поројни и почести дождови, благи зими, речиси без снег, врнежливи и не многу жешки лета), **во регионот и во Македонија се „дел од процесот на глобалното затоплување“**. Далеку е помал бројот на испитаници, околу една петина (**22,8%**), кои на климатските промени гледаат како на „**изолирана регионална или локална појава**“. Бележито мал број испитаници (**7,6%**) не дале одговор или одговориле дека „**не знаат**“ како да ги класифицираат актуелните климатски промени. (Слика 1)

³ Овде се работи за судирот околу проектот на Владата и Електрани на Македонија за изградба на 18 хидроенергетски капацитети, вклучувајќи ги и Бошков Мост и Луково Поле, на територијата на националниот парк „Маврово“, на што остро и аргументирано се спротивставија неколку еколошки здруженија, особено Еко-свест и Фронт 21/42, активирајќи го и Советот на Европа.

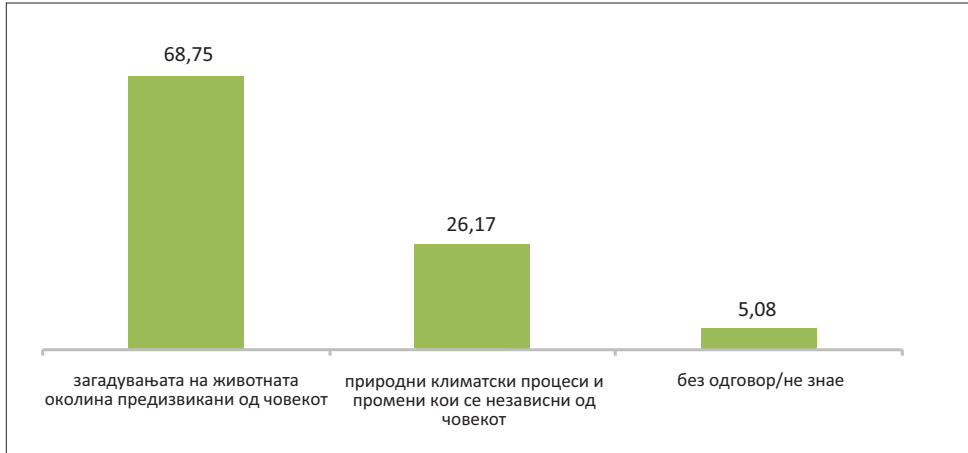

Слика 1: Ставови за климатските промени

Ваквата структура на одговори покажува голема постојаност, односно не се забележуваат статистички значајни промени во зависност од различните социо-демографски белези на испитаниците.

1.2. Второто прашање во оваа група имаше цел да ги идентификува ставовите на јавноста за **причините на климатските промени**. И во овој контекст истражувањето покажува голема хомогеност на ставовите на испитаниците или доминација на една од понудените алтернативи. Имено, **две третини од испитаниците (68,8%) причините за климатските промени ги гледаат во „загадувањата на животната околина предизвикани од човекот“**. Далеку помал број испитаници (**26,2%**), го прифатиле спротивниот став, односно причината за климатските промени првенствено ја гледаат во **„природните климатски процеси и промени, кои се независни од човекот“**. Занемарливи (**5,1%**) од испитаниците одговориле дека **„не знаат“** да ја идентификуваат причината за климатските промени или не дале никаков одговор. (Слика 2)

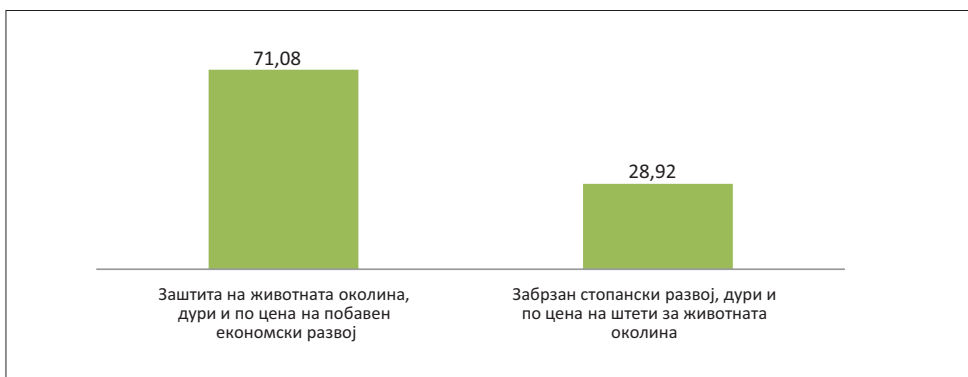
И во овој случај, како и кај претходното прашање, посочената структура на одговори не покажува значајни разлики во однос на одделни социо-демографски варијабли.

Слика 2: Причини за климатските промени

1.3. Третото и последно прашање во контекст на одредување на основната „еколошка диоптрија“ на јавноста, го утврдуваше принципиелниот став на испитаниците за **важноста на заштитата на животната околина**, преку избор на еден од два, меѓу себе јасно спротивставени искази. Имено, испитаниците требаше да одберат дали повеќе се согласуваат со заштита на животната околина, дури и по цена на забавен стопански развој, или повеќе се согласуваат со забрзан економски развој, дури и по цена на штети за животната околина.

Добиените одговори не оставаат простор за двоумење, со што се испраќа јасна порака до сите кои учествуваат во создавањето и извршувањето на политиката за заштита на животната околина. Доминантни **71,1%** од анкетираниите гласале за **заштита на животната околина, дури и по цена на побавен економски развој**, а со спротивниот став: забрзан стопански развој, дури и по цена на штети за животната околина се согласуваат **28,9%**. (Слика 3)

Слика 3: Заштита на животна околина наспроти стопанскиот развој

Посочениот доминантен став, кој покажува нагласена „екологизирана“ свест, покажува и сосема солидна цврстина во ваквиот светоглед, а одредени отстапувања од посочената структура на одговори се бележат во зависност од минимален број социо-демографски варијабли.

Бележито намалување на важноста на заштита на животната средина во однос на забрзан стопански развој се среќава кај анкетираниите Албанци – 57,6% и Турци – 51,9%, што се рефлектира како отстапување и кај испитаниците со исламска вероисповест – 57,8%. (Табела 1 и Табела 2)

Табела 1: *Заштита на животна околина или стопански развој / Етничка припадност*

Со кој од следниве искази повеќе се согласувате?	Етничка припадност				Вкупно
	Македонска	Албанска	Турска	Друго	
На заштитата на животната средина треба да и се даде приоритет и по цена на побавен стопански развој	78,3%	57,6%	51,9%	69,9%	71,1%
На економскиот развој треба да му се даде приоритет и по цена на одредена штета за животната околина	21,7%	42,4%	48,1%	30,1%	28,9%
Вкупно	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Табела 2: *Заштита на животна околина или стопански развој / Верска припадност*

Со кој од следниве искази повеќе се согласувате?	Верска припадност				Вкупно
	Православна	Исламска	Друга	Атеист	
На заштитата на животната средина треба да и се даде приоритет и по цена на побавен стопански развој	78,6%	57,8%	73,7%	67,6%	71,1%
На економскиот развој треба да му се даде приоритет и по цена на одредена штета за животната околина	21,4%	42,2%	26,3%	32,4%	28,9%
Вкупно	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Сепак, најголема разлика во согласноста со едниот или со другиот став се забележува од аспект на одделни региони: рекорден број испитаници – 92,6% од југоисточниот регион ја претпочитаат заштитената животна околина, наспроти забрзан стопански развој; а во полошкиот регион ист став искажале 53,7% испитаници. (Табела 3)

Табела 3: Заштита на животна или стопански развој / Региони

Со кој од следниве искази повеќе се согласувате?	Регион								Вкупно
	Југо источен	Источен	Северо источен	Вардарски	Југо западен	Скопски	Пелаго ниски	Полошки	
На заштитата на животната средина треба да и се даде приоритет и по цена на побавен стопански развој	92,6%	75,4%	75,5%	80,0%	66,4%	66,1%	80,2%	57,3%	71,1%
На економскиот развој треба да му се даде приоритет и по цена на одредена штета за животната околина	7,4%	24,6%	24,5%	20,0%	33,6%	33,9%	19,8%	42,7%	28,9%
Вкупно	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

2. ОЦЕНКИ ЗА ЗАГАДЕНОСТА НА ЖИВОТНАТА ОКОЛИНА И ОЦЕНКИ ЗА (НЕ)РАБОТАТА НА ИНСТИТУЦИИТЕ

2.1. Какви се ставовите или оценките на испитаниците за загаденоста на животната околина во Македонија, или дали и колку ваквиот проблем е сериозен беше првото прашање во овој дел од истражувањето.

Добиените резултати не оставаат простор за двоумење: за **8 од 10 испитаници** загадувањата на човековата околина предизвикани од човекот, во Македонија претставуваат **сериозен проблем!** Гледано подетално, станува јасно дека интензитетот на ваквата оценка е уште поалармантен: **55,6%** од испитаниците загаденоста на животната околина ја оценуваат како „многу сериозен проблем“, а **33,3%** како „делумно сериозен проблем“. Оние кои мислат дека загаденоста на животната околина не претставува некој голем проблем во Македонија не достигнуваат ниту 10%. Имено, **8,3%** од анкетираниите одговориле дека загадувањата на животната околина во Македонија, кои се предизвикани од човекот, се „малку сериозен проблем“, а за **само 1%** од испитаниците ваквите загадувања „не се никаков проблем“. Вонредно мал број (**1,8%**) од анкетираниите не одговориле или „не знаат“ да ја оценат сериозноста на проблемот со загадувањето во Македонија. (Слика 4)

Слика 4: Колку се сериозни загадувањата на животната околина

Структурата на посочените одговори, односно доминацијата на критичните ставови кога се работи за сериозноста на загаденоста на животната околина, покажува минимални промени во зависност од различните социо-демографски белези на анкетираниите. Во оваа смисла, позначајни статистички разлики, односно нагласена критичност, се забележува во вардарскиот и пелагонискиот

регион, каде следствено 75%, односно 70,6% од испитаниците одговориле дека загаденоста е „многу сериозен проблем“. Од друга страна, само во два случаи се забележува различна структура на одговори, каде критичноста во основа сè уште е недвосмислено општ став на мнозинството испитаници, но бележито е намален интензитетот на критичноста. Така, испитаниците од југоисточниот регион почесто одговарале дека загаденоста е „делумно сериозен проблем“ (44,4%), отколку што е „многу сериозен проблем“ (37,0%). (Табела 4)

Табела 4: Колку се сериозни загадувањата на животната околина / Региони

Во Македонија, загадувањата на животната околина предизвикани од човекот се:	Регион								Вкупно
	Југоисточен	Источен	Североисточен	Вардарски	Југозападен	Скопски	Пелагониски	Полошки	
Многу сериозен проблем	37,0%	64,0%	57,8%	75,0%	54,5%	50,3%	70,6%	52,4%	55,6%
Делумно среизен проблем	44,4%	28,9%	31,4%	18,8%	40,0%	35,3%	24,6%	35,0%	33,3%
Малку сериозен проблем	13,9%	6,1%	8,8%	3,8%	4,5%	11,3%	1,6%	9,2%	8,3%
Не се никаков проблем	,9%	,9%		1,3%		2,3%	,8%		1,0%
Без одговор / Не знае	3,7%		2,0%	1,3%	,9%	,8%	2,4%	3,4%	1,8%
Вкупно	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

2. 2. Фактот дека повеќе од половина испитаници загаденоста на животната околина ја оценуваат како многу сериозен проблем, упатува на потребата да се актуелизираат чинителите, чија работа или неработа е причина за сериозноста на проблемот.

Во оваа смисла, испитаниците со оценки од: „1=недоволно“ до „5=одлично“ требаше да ја оценат работата на три вида институции во контекст на заштита на животната средина. Испитаниците требаше да ја оценат работата на

централната власт (Министерство за животна средина, Влада, Собрание), медиумите (ТВ и радиостаници, весници, интернет портали) и невладините организации, како три институции, при што секоја од нив има нагласено свои задачи и улога во заштитата на животната средина.⁴

Оценките што институциите ги добиваат од испитаниците, иако различни и во основа најкритични за централната власт, а прилично изедначени и нешто подобри кога се работи за медиуми и граѓанските организации или НВО, не оставаат простор за какво и да е задоволство кај ниедна од институциите и јасно упатуваат на заклучокот дека токму неработата на институциите е основната причина за сериозноста на проблемите со загадувањата на животната средина во Македонија. Имено, меѓу една третина и една петтина од испитаниците, работата на секоја од институциите ја оцениле крајно критично и ја дале **оценката „недоволно“: централна власт - 31,3%; медиуми – 27,2% и НВО – 22,8%**. Воедно, ако на овие проценти се додадат и одговорите кои работата на институциите ја оценуваат како „доволна“ (што со наставнички јазик би било „една срамна двојка, колку да не се повторува“) и тоа: **централна власт - 33,9%; медиуми – 32,5% и НВО – 32,6%**, тогаш станува јасно дека за секоја од институциите, повеќе од половина анкетирани, (за централната власт дури две третини!) имаат критички оценки, кои го произведуваат заклучокот дека овие институции повеќе неспработиле, отколку што сработиле за заштита на животната средина, а и она што го сработиле е многу малку и/или е лошо сработено. (Табела 5) Нешто повеќе „тројки“ добиле медиумите и НВО во однос на централната власт; веќе кај оценката „многу добро“ постои „бележито признание“ за НВО⁵ (10,1%) наспроти 4,6% за централната власт и 4,8% за медиумите. И, конечно, слабиот успех на институциите кога се работи за нивните активности во контекст на заштита на животната околина е потврден и со занемарливиот број „петки“:

- Работата на централната власт кога треба да се грижи за заштита од загадување или за намалување на загадувањето на животната околина со оценки „одличен“ ја оцениле 2,1% од анкетираниите

- Работата на медиумите кога известуваат за загадувањата на животната средина со оценки „одличен“ ја оцениле 2% од анкетираниите

- Активностите на НВО насочени кон заштита од загадување или намалување на загаденоста на животната средина со оценки „одличен“ ја оцениле 1,4% од анкетираниите.

⁴ Секако дека оваа листа на институции е прилично кратка. Во нормални истражувачки услови листата би имала барем уште три вида институции: локална власт, политички партии и стопански субјекти. Но, со оглед на веќе посочената „нужна штедливост“, овој пат, истражувањето мораше да се реализира со преполовена листа.

⁵ Бележитоста на признание не се темели на големиот број „четворки“ за НВО, туку на големата разлика во оценките меѓу НВО, од една страна, и централната власт и медиумите, од друга страна.

Табела 5: Оценки за (не)работата на институциите

Оценки	Централна власт	Медиуми	НВО
Недоволно (1)	31,3%	27,2%	22,8%
Доволно (2)	33,9%	32,5%	32,6%
Добро (3)	28,2%	33,6%	33,2%
Многу добро (4)	4,6%	4,8%	10,1%
Одлично (5)	2,1%	2,0%	1,4%
Средна оценка	2,12	2,22	2,35

На крајот од претставувањето на ставовите на испитаниците, како „крунски доказ“ за неработа или за едвај доволниот успех, кога се работи за заштита на животната средина, се и средните оценки. Секоја од институциите е оценета со „слаба двојка“, што е далеку и од поттикнувачкиот „два плус“, а следствено на веќе посочените проценти, централната власт има најслаба оценка – 2,12, а НВО добиле најголема оценка – 2,35.

Во рамки на вкрстените податоци, отстапувањата во зависност од одредена варијабла најчесто претставуваат отстапувања од посочениот интензитет, но сепак во рамки на иста одделна оценка, при што многу ретко ваквите отстапувања доведуваат до различна хиерархија на оценки, споредено со општата дистрибуција.

Сепак, во оваа смисла, индикативно е дека во Скопје рекорден број испитаници – 42,8% работата на централната власт за заштита на животната средина ја оцениле како недоволна! (Табела 6)

Табела 6: Оценки за (не)работата на централната власт / Населено место

Работата на централната власт во зачувување на животната околина е:	Населено место				Вкупно
	село	град до 30.000	град над 30.000	Скопје	
Недоволна	25,6%	28,6%	32,2%	42,8%	31,3%
Доволна	36,2%	30,8%	38,8%	27,2%	33,9%
Добра	32,0%	31,3%	21,7%	25,6%	28,2%
Многу добра	4,9%	5,4%	5,8%	2,0%	4,6%
Одлична	1,3%	4,0%	1,4%	2,4%	2,1%
Вкупно	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Следствено, натпросечна критичност се забележува и во скопскиот регион, како и во пелагонискиот регион, каде 39,5% односно 40,5% од анкетираниите активностите на централната власт ги оцениле со „1“. Наспроти ова се оценките на анкетираниите во југоисточниот регион, каде работата на централната власт како недоволна ја оцениле само 16,7% од анкетираниите, односно дури 43,5% од испитаниците во истата група работата ја оцениле како добра.

Многу слична ситуација се бележи и кога се работи за оценување на медиумите. Во рамки на градското население, анкетираниите од Скопје покажуваат рекордна критичност: 37,6% од испитаниците известувањето на медиумите за животната околина го оцениле со „1“! (Табела 7)

Табела 7: Оценки за (не)работата на медиумите / Населено место

Работата на медиумите во зачувување на животната околина е:	Населено место				Вкупно
	село	град до 30.000	град над 30.000	Скопје	
Недоволна	22,0%	23,7%	29,0%	37,6%	27,2%
Доволна	33,3%	29,5%	38,0%	27,6%	32,5%
Добра	37,6%	38,8%	27,2%	28,8%	33,6%
Многу добра	5,8%	4,5%	5,1%	2,8%	4,8%
Одлична	1,3%	3,6%	,7%	3,2%	2,0%
Вкупно	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

И во овој случај, од аспект на одделни региони, кон медиумите, најкритични или најголем процент оценки „недоволен“ дале анкетираниите од скопскиот (35,6%) и од пелагонискиот (39,7%) регион, за разлика од југоисточниот регион, каде вакви оценки дале само 9,3%. Од друга страна, во рамки на овој регион, најбројни се испитаниците кои работата на медиумите ја оцениле како „добра“ – 50%.

Дел од претходно посочените отстапувања се присутни и кога се работи за одговорите во врска со активностите на НВО, односно најголеми разлики се забележуваат меѓу одделните региони. Најголемо незадоволство постои кај анкетираниите од југозападниот и пелагонискиот регион, каде 47,3% односно 31,7%, следствено, работата на НВО ја оцениле како „недоволна“. Од друга страна во полошкиот регион само 16% од испитаниците ја дале ваквата оценка, а во југоисточниот регион занемарливи 1,9% работата на НВО ја оцениле како „недоволна“, а рекордни 52,8%, работата на НВО ја оцениле како „добра“. (Табела 8)

Табела 8: Оценки за (не)работата на НВО / Регион

Работата на НВО во зачувување на животната околина е:	Регион								Вкупно
	Југоисточен	Источен	Североисточен	Вардарски	Југозападен	Скопски	Пелагониски	Полошки	
Недоволна	1,9%	22,8%	8,8%	30,0%	47,3%	24,6%	31,7%	16,0%	22,8%
Доволна	30,6%	30,7%	47,1%	17,5%	35,5%	29,1%	38,1%	34,5%	32,6%
Добра	52,8%	34,2%	33,3%	37,5%	13,6%	32,2%	20,6%	40,3%	33,2%
Многу добра	13,9%	11,4%	10,8%	7,5%	3,6%	12,4%	7,1%	9,2%	10,1%
Одлична	,9%	,9%		7,5%		1,7%	2,4%		1,4%
Вкупно	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

3. НАЈЧЕСТИ ПРОБЛЕМИ ОД ЗАГАДЕНА ЖИВОТНА СРЕДИНА И ПОДГОТВЕНОСТ ДА СЕ ДЕЛУВА

Во рамките на овој дел, истражувањето беше насочено кон две меѓусебно поврзани точки. Од една страна, испитаниците беа прашувани за одделни видови загадувања на животната средина со кои тие најчесто се среќаваат, а од друга страна, беа прашувани што тие се подготвени да направат ако не се задоволни со заштитата на животната околина.

3. 1. „Проблем број 1“ во контекст на загадена животна средина или проблем со кој најчесто се среќаваат најголем дел од испитаниците (**39,8%**) е **загадениот воздух**. Како **втор најчест проблем**, според одговорите на анкетираниите (**15,2%**) се јавува „**недостатокот од вода за пиење**“, а за речиси секој десетти испитаник (**9,7%**) **најчест проблем** претставува „**загадената вода за пиење**“.⁶

Останатите проблеми од загадената животна околина претставуваат „најчест проблем“ за релативно изедначен број испитаници, чија бројност не надминува 10% од анкетираниите: ширење на градови, губење или уништување на слободен јавен простор, уништување на природа и земјоделско земјиште – 8,7%, загадени реки и езера – 6,8%, преголема бучава, звучно загадување – 6,3%, загадена храна – 5,4% и истребување на животни и растенија – 2,3%. Соодветно на претходните податоци, каде минимален број анкетирани оцениле дека загаденоста не е никаков

⁶ Последните два проблеми, со оглед на нивната заедничка природа: проблеми со вода за пиење (недостаток или загаденост) како последица од загадувањето на животната околина, може и збирно да се поимаат. Оттука, како најчести проблеми со загадената животна средина се загадениот воздух – 40% од испитаниците и проблеми со вода за пиење – 25% од испитаниците.

проблем, и во овој случај најмал е бројот на испитаници (4,6%) кои одговориле дека „не се среќаваат со проблеми од загадена животна средина“. Воедно, само 1,4% од анкетираниите не знаеле да дадат одговор на ова прашање. (Табела 9)

Табела 9: Најчести проблеми од загадена животна околина

	%
недостаток од вода за пиење	15,17
загаден воздух	39,83
загадена вода за пиење	9,67
преголема бучава , збучно загадување	6,25
загадени реки, езера	6,75
загадена храна	5,42
истребување на животни и растенија	2,25
ширење на градови, губење или уништување на слободен јавен простор, уништување на природа и земјоделско земјиште	8,67
не се среќава со проблеми од загадена животна средина	4,58
без одговор / не знае	1,42
Вкупно	100,00

Посочениот редослед на проблеми во основа е стабилен, а позначајни статистички отстапувања се јавуваат во зависност од образовниот степен, типот на населено место и регионот:

- Испитаниците со најнизок степен на образование (незавршено основно, односно основно образование) покажуваат натпросечна изедначеност дека „најчест проблем“ им е „недостатокот од вода за пиење“, односно „загадениот воздух“. Може да се каже дека овие податоци јасно упатуваат на поврзаноста меѓу образованието и квалитетот на животот.

- Типот на населено место условува анкетираниите од Скопје, во споредба со сите други, вонредно почесто (59,6%) „загадениот воздух“ да го оценат како „проблем бр. 1“, а истовремено „недостаток од вода за пиење“ – 4% и/или „загадената вода за пиење“ – 3,2% се најчести проблеми за вонредно мал број анкетирани Скопјани.

Потврда повеќе дека степенот на урбанизација ги зголемува одделните проблеми со загадена животна околина се добива и од аспект на **одделни региони**. Така, за испитаниците од скопскиот и од пелагонискиот регион, натпросечен „проблем бр. 1“ е „загадениот воздух“. „Недостатокот од вода за пиење“ е натпросечно чест проблем во полошкиот регион, но и во североисточниот регион, каде овој проблем е почест во споредба со „загадениот воздух“. Од друга страна, во вардарскиот регион бележито е најголем бројот на испитаници кои одговориле дека „не се среќаваат со проблеми од загадена животна околина“. (Табела 10)

Табела 10: Најчести проблеми од загадена животна околина / Регион

	Регион								Вкупно
	Југоисточен	Источен	Североисточен	Вардарски	Југозападен	Скопски	Пелагониски	Полошки	
недостаток од вода за пиење	12,0%	14,9%	26,5%	6,3%	20,0%	7,6%	9,5%	28,6%	15,2%
загаден воздух	19,4%	35,1%	22,5%	31,3%	34,5%	56,2%	46,0%	35,9%	39,8%
загадена вода за пиење	13,0%	16,7%	12,7%	10,0%	6,4%	4,0%	17,5%	9,2%	9,7%
преголема бучава, звучно загадување	6,5%	4,4%	8,8%	16,3%	7,3%	5,6%	5,6%	2,9%	6,3%
загадени реки, езера	16,7%	5,3%	3,9%	8,8%	12,7%	2,8%	6,3%	6,8%	6,8%
загадена храна	8,3%	12,3%	6,9%	1,3%	3,6%	4,0%	,8%	7,3%	5,4%
истребување на животни и растенија	1,9%	1,8%	5,9%	2,5%	,9%	2,3%	4,0%	,5%	2,3%
ширење на градови, губење или уништување на слободен јавен простор, уништување на природа и земјоделско земјиште	16,7%	4,4%	12,7%	5,0%	10,9%	10,7%	4,8%	3,9%	8,7%
не се среќава со проблеми од загадена животна средина	4,6%	5,3%		13,8%	3,6%	5,4%	4,0%	2,4%	4,6%
без одговор/не знае	,9%			5,0%		1,4%	1,6%	2,4%	1,4%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

На прашањето: „Со кои проблеми од загадена животна средина, Вие и членовите на Вашето семејство најчесто се среќавате?“, беа можни повеќе одговори, со оглед на реално претпоставената можност испитаниците секојдневно да се среќаваат со повеќе различни проблеми. Добиените податоци во ваков контекст⁷ укажуваат на различен редослед од веќе посочената хиерархија на проблеми од загадената животна околина, а истовремено, вака добиените одговори, имајќи го предвид фактот дека во реалното секојдневие се среќаваме со повеќе проблеми од загадена животна средина, поверодостојно упатуваат на загадената животна околина.

Според вкупниот број одговори, загаденоста на животната средина е доминирана од два, или попрецизно од три вида загаденост. И во овој случај, **„загадениот воздух“ е најчест проблем – 28,7%! Навидум неочекувано, како втор најчест проблем е „ширењето на градови, губење или уништување на слободен јавен простор, уништување на природа и земјоделско земјиште“ – 14,34%, нешто што задолжително се јавува како резултат на примитивна, лошо планирана, па дури и криминална урбанизација и/или индустријализација, а што е својствено за општества и држави каде не постојат соодветни закони за заштита на животната околина или, ако постојат, токму поради „сеприсутна корупција и криминал“ не се почитуваат. Воедно, ако го прифатиме претходно посочениот став - дека на проблемите со вода за пиење може да се гледа „збирно“, што ја покрива и „загаденоста на водата за пиење“ – 11,84% и „недостатокот од вода за пиење“ – 9,58%, тогаш „проблем бр. 2“ – 21,42% се проблемите со вода за пиење. (Табела 11)**

Потоа, според бројот на одговори, следат прилично подеднакво присутни проблеми, кои ја комплетираат црната слика за животната околина:

- 10,09% - преголема бучава, звучно загадување;
- 9,48% - загадена храна и
- 9,20% - загадени реки, езера.

Овде треба да се потенцира дека добиените податоци за проблемите од загадената животна околина со кои граѓаните најчесто се среќаваат упатуваат на **крајно загрижувачка состојба**. Имено, гледано според процентот на одговори, не постојат еден или два најчести проблеми, туку цела низа проблеми - од загаден воздух и вода, преку уништување на слободниот јавен простор, на природата и на земјоделското земјиште, па сè до загадените реки и езера.

⁷ Во овој контекст, кога се можни повеќе одговори, категоријата „вкупно“ или 100% се однесува на вкупниот број добиени одговори, а во случаите кога е можен само еден одговор или кога се претставени само податоците од првиот одговор, категоријата „вкупно“ или 100% се однесува на вкупен број испитаници.

Табела 11: *Најчести проблеми од загадена животна околина – вкупен број одговори*

	прв одговор	втор одговор	трет одговор	вкупно
недостаток од вода за пиење	15,17%	2,11%	2,73%	9,58%
загаден воздух	39,83%	14,91%	7,03%	28,07%
загадена вода за пиење	9,67%	17,62%	7,03%	11,84%
преголема бучава, збучно загадување	6,25%	16,11%	12,50%	10,09%
загадени реки, езера	6,75%	11,45%	14,84%	9,20%
загадена храна	5,42%	12,35%	21,09%	9,48%
истребување на животни и растенија	2,25%	6,17%	6,64%	4,01%
ширење на градови, губење или уништување на слободен јавен простор, уништување на природа и земјоделско земјиште?	8,67%	19,28%	28,13%	14,34%
не се среќава со проблеми од загадена животна средина	4,58%	0,00%	0,00%	2,59%
без одговор/не знае	1,42%	0,00%	0,00%	0,80%
Вкупно	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

3.2. Уште при конципирање на истражувањето, антиципирајќи ги состојбите со заштитата на животната средина како незадоволителни, предвидовме и прашања, со кои испитаниците не само што ќе ја оценуваат работата на различни институции, туку ќе треба да посочат на каков начин тие самите би се активирале, што би направиле ако мислат дека заштитата на животната околина е недоволна.

Поставеното прашање во оваа смисла гласеше: „Ако сте незадоволни од заштитата на животната околина во Република Македонија, што од следново сте подготвени да направите?“, при што, испитаниците имаа можност да одберат најмногу три различни активности.

Фактот што **сосема мал број испитаници - 2,4%** одговориле дека се **задоволни со заштитата на животната средина**, односно нема потреба од додатни активности, недвосмислено ја потврдува потребата од ова прашање и истовремено ги зголемува очекувањата дека јавноста, односно испитаниците се подготвени на сериозен активизам за да се унапреди заштитата на животната средина. Во прилог на ваквата претпоставка е и податокот дека е мал бројот (7,33%) на анкетираниите кои „не знаеле“ да одговорат на ова прашање.

Но, добиените одговори го рушат ваквото очекување, затоа што: **неочекувано голем број испитаници – една петтина - се обесхрабени или „еколошки**

депресивни“! Имено, **22,92%** од анкетираните се согласни дека заштитата на животната средина не задоволува, но истовремено мислат дека **што и да направат од посочените активности, состојбата нема да се подобри**.

Од друга страна, еве што би направиле останатите испитаници, кои освен што се незадоволни од заштитата на животната средина, се и подготвени да направат нешто за нејзино подобрување. (Табела 12)

Табела 12: *Еколошки активизам*

	Прв одговор Вкупно = испитаници	Вкупно = сите одго- вори
Ќе контактирам медиум/новинар, за јавноста да биде запознаена со проблемот	20,08%	15,64%
Ќе контактирам претставник на власта, надлежна институција или владејачка партија за да се ангажира во решавање на проблемот	12,83%	13,88%
Ќе контактирам претставник од фирмата која загадува, за да се ангажира во решавање на проблемот	7,17%	10,16%
Ќе контактирам претставник од партија во опозиција за да се ангажира во решавање на проблемот	1,92%	3,23%
Ќе контактирам некоја невладина организација за да се ангажира во решавање на проблемот	5,08%	5,90%
Ќе учествувам во потпишување петиција	14,00%	15,64%
Ќе учествувам во протестен собир на граѓани	5,50%	8,52%
Ќе учествувам во блокирање на улици и објекти	0,75%	2,37%
Незадоволен сум од заштитата на животната околина, но што и да направам од овие активности, заштитата на животната околина нема да се подобри	22,92%	17,53%
Задоволен сум од заштитата на животната околина - нема потреба од додатни активности	2,42%	1,77%
Без одговор/Не знае	7,33%	5,36%
Вкупно	100,00%	100,00%

Очигледно, најголемиот број од испитаниците веруваат дека унапредувањето на животната средина треба да почне со обелоденување на проблемот: секој петти испитаник (20,08%) е подготвен да контактира медиуми за да биде јавноста запознаена со проблемот; воедно, секој десетти испитаник е подготвен да потпише петиција (14%); а речиси ист е бројот (12,83%) на оние кои за да го решат проблемот би контактирале претставник на власта или претставник на владејачката партија. Помал број испитаници (7,17%) решавањето на проблемот би го барале во контакт со претставник од фирмата која загадува.

Од друга страна, индикативно е дека бележито мал број, а истовремено и речиси ист број испитаници - 5,08% би контактирале некоја невладина организација, односно 5,50% би учествувале во протестен собир на граѓани со цел да придонесат за заштита на животната средина.

На крајот, многу индикативно е нагласено малиот број испитаници (1,92%) кои решавањето на проблемот го гледаат во контакт со претставник од партија во опозиција; а само неколкумина испитаници (0,75%) решението би го побарале во „блокирање на улици и објекти“.

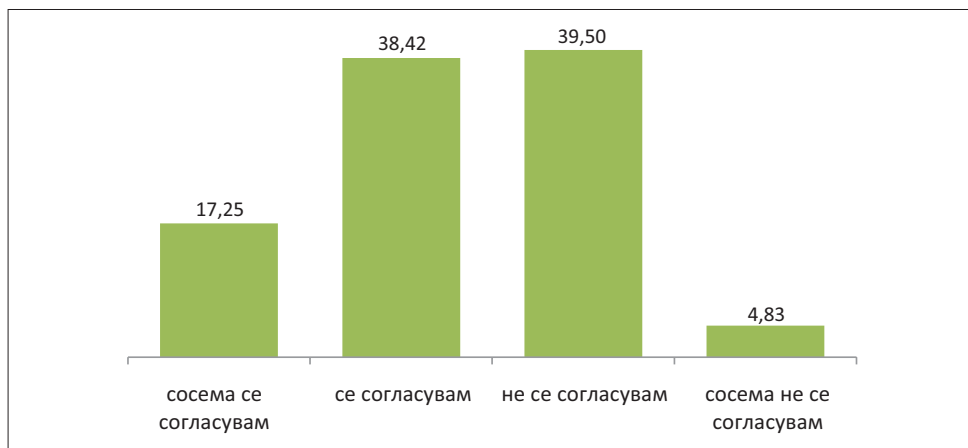
Хиерархијата на одговори, во основа, е иста и кога се работи за „вкупен број одговори“, а има **индиции дека во ситуација на повеќе средства или повеќе фази, „граѓанскиот еколошки активизам“ станува подиректен и поенергичен**. Имено, зголемување од околу три проценти (што значи многу почесто втор или трет одговор, отколку прв одговор) се забележува кај: „Ќе контактирам претставник од фирмата која загадува за да се ангажира во решавање на проблемот“, односно „Ќе учествувам во протестен собир на граѓани“.

3.3. Последното прашање во контекст на незадоволството од заштитата на животната средина и врз таква основа подготвеноста да се делува за да се подобри заштитата, беше насочено кон истражување на ставот на испитаниците за „општата клима во општеството, како природна околина“ која, и директно и индиректно, влијае врз оние кои протестираат за да се подобри заштитата на животната средина.

На принципиелно-концепциско ниво ваквата насоченост претставува неопходно изострување на истражувачкиот пристап, а добиените податоци емпириски ја потврдуваат правилноста на пристапот. „Изострувањето“ треба да се гледа како создавање на клучна низа на податоци, како основа за идентификување и поимање на општата еколошка свест на јавноста, која информираноста и ставовите на граѓаните за климатските промени, за загадувањата и заштитата на животната средина ги става во реален и конкретен општествен контекст, со што се обезбедуваат комплетни податоци, односно податоци не само за „еколошката информираност“, туку и за потенциите на критичко-активистичката димензија на еколошката свест на јавноста.

Поставеното прашање гласеше: „Колку се согласувате со ставот: *Оние кои јавно протестираат затоа што се незадоволни од заштитата на животната околина ќе бидат изложени на притисоци и закани*.“ Повеќе од половина испитаници (**55,7%**) се согласуваат со ваквиот став, наспроти останатите (44,3%) кои не се согласуваат.

Моќта на ваквата општа ориентација на испитаниците е појасно забележлива ако се имаат предвид подеталните податоци од каде се „чита“ интензитетот на согласноста. Така, иако бројот на испитаниците кои „се согласуваат“ (38,4%) или „не се согласуваат“ (39,5%) со посочениот став е речиси ист, бројот на оние кои „**сосема се согласуваат**“ (17,3%) е **три пати поголем** од бројот на анкетираниите кои „**сосема не се согласуваат**“ (4,8%). (Слика 5)

Слика 5: Притисоци и закани врз оние кои протестираат

Отстапувања од посочената „согласност – несогласност“ се забележуваат од аспект на регионот на анкетираниите, и тоа во случајот на југоисточниот и североисточниот регион, каде повеќе од половина од анкетираниите не се согласуваат со посочениот став. (Табела 13)

Табела 13: Притисоци и закани врз оние кои протестираат/Региони

	Регион								Вкупно
	Југоисточен	Источен	Североисточен	Вардарски	Југозападен	Скопски	Пелагониски	Полошки	
сосема се согласувам	20,4%	22,8%	2,9%	16,3%	9,1%	19,5%	19,0%	19,4%	17,3%
се согласувам	23,1%	36,0%	31,4%	48,8%	40,9%	41,0%	36,5%	42,7%	38,4%
не се согласувам	48,1%	35,1%	53,9%	32,5%	47,3%	37,6%	38,1%	33,0%	39,5%
сосема не се согласувам	8,3%	6,1%	11,8%	2,5%	2,7%	2,0%	6,3%	4,9%	4,8%
Вкупно	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Истовремено, треба да се потенцира дека политичката насоченост на испитаниците претставува додатен фактор кој ја предопредува „(не) согласноста“ со ставот: „Оние кои јавно протестираат затоа што се незадоволни од заштитата на животната околина ќе бидат изложени на притисоци и закани.“ Имено, само во групата испитаници кои поддржуваат партија која е дел од власта, повеќе од половина испитаници (55,4%) не се согласуваат со посочениот став, а во групите анкетирани кои не поддржуваат ниту една партија (59,5%), односно поддржуваат партија која е дел од опозицијата (62,5%), недвосмислено повеќе од половина испитаници, поточно околу две третини од анкетираниите, во секоја од посочените групи, се согласни дека искажувањето јавно незадоволство од лоѓата заштитата на животната околина ќе ги изложи на притисоци и закани. (Табела 14)

Табела 14: *Притисоци и закани врз оние кои протестираат / Политичка насоченост*

		Политичка насоченост			Вкупно
		Поддржува партија која е дел од власта	Поддржува партија која е дел од опозицијата	Не поддржува ниту една партија	
	сосема се согласувам	13,4%	26,5%	17,3%	17,3%
	се согласувам	31,3%	36,0%	42,2%	38,4%
	не се согласувам	49,4%	28,7%	37,0%	39,5%
	сосема не се согласувам	6,0%	8,8%	3,6%	4,8%
Вкупно		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

ЗАКЛУЧОК

Имајќи ги на ум изнесените податоци, ставовите на јавноста во врска со животната средина може да се сумираат во четири основни точки:

1. Јавноста, односно испитаниците, покажуваат завидна еколошка информираност и свест, што се потврдува во поимањето на климатските

промени и причините за нив, како и во давањето предност на здравата животна средина во однос на побрзиот економски развој.

2. Два елемента, едниот: за повеќе од половина испитаници загаденоста на животната средина е „многу сериозен проблем“, а другиот: оценките што испитаниците им ги даваат на институциите во контекст на зачувување на животната средина, нужно упатуваат на итна промена во досегашната (не) работа на институциите.

3. Медицински кажано, јавноста е сериозно заболена од „еколошка депресивност“: секој петти испитаник верува дека што и да направи, состојбата со заштитата на животната околина нема да се подобри. Ваквата депресивност е уште поалармантна ако се има на ум претходно посоченото правилно поимање на климатските промени.

4. Во Македонија не само што здравата животна средина е пред исчезнување - загаденоста за повеќе од половина од испитаниците е „многу сериозен проблем“, туку уште позагрижувачки е што не постои ниту „здрава општествена околина“ или „здрава општествена клима“ во која еколошката свест ќе може слободно да се изразува и да функционира - повеќе од половина испитаници веруваат дека ако јавно протестираат против загадувањето на животната околина ќе бидат изложени на притисоци и закани. Сè додека состојбите во овој сегмент не бидат изменети, загадувањето, како последица на одделни интереси, ќе доминира над јавниот интерес за здрава животна средина.